

Daniel Mendelsohn

O odisee

Un tată, un fiu și o epopee

Traducere din limba engleză și note
de Bogdan-Alexandru Stănescu

Am presupus că aplauda faptul că băiatul îl citise deja pe Homer, dar apoi s-a întors spre mine.

E doar un puști, dar nu se lasă intimidat de Homer. Gândește cu *capul lui*.

Apoi, aproape imperceptibil, Tati a început să se relaxeze, în ritmul croazierei. Diminețile erau rezervate excursiilor la țărm pentru a vizita siturile legate de epopee. La multe dintre acestea nu se ajungea ușor: părea că ne cățărăm mereu pe o potecă pentru măgăruși, sau că alunecăm în jos pe un terasament pietruit, sau că ne târâim picioarele pe un drum forestier plin de praf, ori că ne prăjește soarele pe suprafața dură a cimentului. Ne întorceam epuizați și prăfuiți din aceste călătorii, recunoscători pentru paharele înalte cu limonadă sau ceai rece care ne așteptau mereu în zona pentru recepții a navei, după ce urcam înapoi pasarela. Începutul serilor era dedicat îmbăierii și schimbării hainelor; apoi urma cina. După câteva zile petrecute pe mare, după cină, în jurul orei nouă, a început să se adune un mic grup la barul navei, unde trăgeam câteva fotolii în semicerc, în jurul pianului, și comandam cocktailuri.

Aceste sesiuni erau conduse de doi membri ai echipajului, care până la sfârșitul călătoriei au fost supranumiți, cu afecțiune, „Regele și Regina Croazierei”: Brendan, un profesor de limbi clasice, care era arheologul croazierei, și Ksenia, directoarea croazierei, o ucraincancă blondă și zveltă, căreia îi plăcea să râdă mult. Deși trebuie să fi fost trecut de patruzeci de ani, Brendan avea un aer izbitor de băiețesc; cu siguranța lui de sine naturală și cărarea perfectă și hainele de student, parcă era fratele mai mare al lui Brendan, studentul meu. Câteodată cânta la chitară, iar Ksenia îl acompania, cântând muzică folk, iar noi ceilalți ne alăturam. Dar în cele mai multe dintre seri îl ascultam cântând pe pianistul navei, care avea un ochi de sticlă. Pianistul acesta accepta comenzi, și tata îi solicita invariabil una dintre melodiile clasice din Great American Songbook¹, care-i plăceau

1. Canon muzical american neoficial, care cuprinde cele mai celebre melodii populare americane și de jazz dintre 1920 și 1950.

atât de mult. Acest lucru a făcut, mai mult decât orice, cred, ca el să se împlânzească pe măsură ce treceau zilele și nopțile. Oricât de departe am fi fost de casă, oricât de străni ar fi fost unele dintre acele locuri, oricât de incomprehensibile limbile pe care le auzcam (*N-am mai văzut niciodată atât de multe x-uri în afara unei ecuații de gradul doi*, a exclamat pe când examinam amândoi un afiș dintr-o stație de autobuz din Malta), aceste reminiscențe de acasă, cuvintele pe care le știa atât de bine, ecourile culturii trecutului său îl reconfortau. Părea să se destindă văzând cu ochii odată ce se așeza în fotoliu cu un martini în mână, acompaniindu-l cu un glas răgușit pe pianistul cu un singur ochi.

În prima seară când ne-am aflat în salon, acompania cu jumătate de gură pe „My Funny Valentine“:

Trupul nu ți-e mlădios?

Ai gura lăsată-n jos?

Când o deschizi să vorbești, ești istețăăăă?

Ah, ce melodie grozavă! A luat o gură din băutură și a ples-căit din buze.

Brendan a zâmbit: De ce-i grozavă?

Versurile! a strigat tata. Au exact ceea ce ne place nouă la matematică: simplitate și eleganță. Spune maximum cu un minimum de resurse.

Brendan a întrebat: Maximum despre ce?

Tata a dat din cap: Despre... ciudățenia iubirii, a spus el în cele din urmă, privind în pahar. O persoană poate fi plină de defecte, știi tot ce-i greșit la ea, dar o iubești. *Ești un pic comică / Nefotogenică / Și totuși ești opera mea de artă preferatăăă...*

Atât de frumoasă, a adăugat după o clipă. Îți spune totul despre dragostea adevărată, despre cum e o relație cu adevărat. Nu-i deloc ceea ce vezi în *filme*.

Spre surprinderea mea, a devenit repede evident că-i plăcea croaziera în sine – ritualul îmbrăcării pentru cină, cocktailurile

ce țineau până târziu în noapte și pianul, conversațiile întâmplătoare cu străinii la un pahar sau la micul-dejun – mult mai mult decât vizitarea siturilor arheologice. Mă temusem la început că eforturile fizice vor fi prea mari pentru el; în fond, mai avea trei luni până să împlinească optzeci și doi de ani, și era foarte mult de mers – ceea ce de obicei în Grecia presupune să urci. Dar asta nu-l deranja. Sunt bine! îmi spunea când îi ofeream o mână de sprijin în timp ce ne chinuiam să urcăm un deal abrupt. Dar anumite situri, începând chiar cu Troia, l-au lăsat rece. *Nu e deloc așa de impresionant!* a mormăit în ziua când am înconjurat Çanakkale, ascultând prelegerea lui Brendan despre istoria sitului. Cu lentilele rotunde ale ochelarilor săi cu ramă de oțel strălucind în soare, Brendan ne-a explicat că au existat mai multe cetăți succesive ale Troiei de-a lungul mileniilor, fiecare dintre ele cunoscând înflorirea, apoi declinul la vremea ei. Printre ruinele acestora, a continuat el, se găseau dovezile unei „catastrofe majore” ce ar fi avut loc prin 1180 î.Hr. – data tradițională a căderii Troiei. Când a spus asta, oamenii au murmurat cu subînțeles și și-au notat în carnețele.

Tata asculta cu atenție, dar părea sceptic pe când urcam pe cărările prăfuite și pe poteci, printre zidurile uriașe înclinate spre interior, printre grâmezile de pietre cenușii ce se ridicau dintre peticele de iarbă pârjolită, îngălbenită. În soarele ucigător, pietrele păreau obosite și poroase, la fel de imateriale ca niște cuburi de zahăr.

Tata a privit în jur. Evident că e *interesant*, a spus. Dar...

Vocea i-a pierit și dat din cap.

Dar ce? am fost eu curios.

S-a uitat la mine și apoi, spre surprinderea mea, m-a cuprins cu brațul și m-a bătut pe umăr, zâmbind strâmb. Dar poemul pare mai real decât ruinele, Dan!

De-a lungul săptămânii ce-a urmat, acesta a devenit refrenul lui. *Poemul pare mai real!* spunea în fiecare seară, când oamenii discutau activitățile zilei ce trecuse. Când făcea asta, arunca o privire lungă, furișă, spre mine, știind ce mult îmi plăcea ideea

respectivă. A spus-o când am navigat din Turcia spre vârful sudic al Peloponezului, când am hoinărit printre ruinele palatului pe care ghizii noștri îl botezaseră „Palatul lui Nestor”. (Dar episodul Nestor apare în Cântul III, a trâmbițat Robert, băiatul pe care-l cunoscuserăm în prima dimineață, când am debarcat pe insula Piflos. Și aflăm despre Odiseu la Troia abia în Cântul IV. Nu mergem în ordinea poemului! Brendan a râs: dacă am vizita aceste situri în ordinea în care apar ele în poem, am rămâne fără combustibil!) Erau aproape 38 de grade afară; aerul era atât de fierbinte, încât se simțea aproape ca o țesătură. Cineva a glumit că s-ar băga în cada adâncă din piatră pe care ne-o arăta Brendan. Unii ghizi, a zis el, vă vor spune că aceasta este chiar cada în care s-a îmbăiat Telemah când a fost oaspetele lui Nestor, în Cântul III. Tata a aruncat un ochi spre cadă și a spus în întuneric: mă îndoiesc. Îndreptându-se de spate, s-a întors spre mine. Nu am o părere grozavă despre Telemah, a spus, dar mă îndoiesc că era atât de mic.

În seara aceea, când ne-am așezat în salon, pianistul a început să cânte „Where or When”. Tata și-a ridicat paharul de martini și a fredonat cu voce răgușită: *Se pare că am mai stat și-am vorbit așa... / Dar nu-mi amintesc unde și nici când... / Unele lucruri ce se-ntâmplă pentru prima oară par a se-ntâmpla din nou...*

E limpede, a spus el către tot grupul după o clipă, e limpede că sunt bucuros că am ajuns să văd locurile și am putut să fac o legătură între locurile reale și ce e la Homer.

Oamenii au încuviințat.

Dacă aș citi Cântul III acum, de exemplu, a continuat el, aș ști exact cum arată țărnișurile „Pylosului plin de nisipuri” – a făcut semnul citării cu degetele pentru a indica faptul că citează verbatim – unde a acostat Telemah. Și acum avem cu toții o idee despre peisajele din jurul Troiei, unde era situată, cum arată pe fundalul mării din depărtare. E grozav. Dar pentru mine, toate astea sunt un pic goale în comparație cu povestea. Sau poate pe jumătate goale. E ca și cum toate locurile astea pe care

le vedem ar fi niște decoruri de scenă, însă poemul este *piesa*. Simt că acesta este real.

Eu radiam și am spus: Nu-mi zice că am făcut tot drumul ăsta ca să mergem pe urmele *Odiseei* și tu acum crezi că am fi putut sta acasă!

Ksenia a râs zgomotos: Nu-mi spune asta *mie*, a zis ea. Treaba mea e să fiți cu toții fericiți!

Poate că e ca-n *Vrăjitorul din Oz*, a spus tata repede. „Nu-i nici un loc ca acasă...”

A urmat o mică pauză și Brendan s-a întors spre mine. Ești de părere că filmul ar putea fi de fapt o poveste bazată pe *Odiseea*?

Mai întâi a fost o carte, l-a întrerupt tata. L. Frank Baum!

M-am gândit o clipă. Sigur, am spus. Clar! Protagonista e smulsă de lângă casă, familie și trăiește experiențe fabuloase în locuri exotice unde întâlnește tot soiul de ființe fantastice și monstruoase. Dar în tot timpul ăsta ea tânjește după casă. E uimitor, de fapt, cât de similare sunt structurile celor două.

Femeia blondă, de vreo patruzeci de ani, pe care o văzusem de câteva ori în compania unui bărbat fercheș care trebuie să fi fost tatăl ei, a spus: Da, dar în film se dovedește că totul fusese un vis nu-i așa? Totul se petrece în mintea ei. Toți oamenii pe care-i întâlnește acolo sunt doar fantezii inspirate de oamenii din viața ei plictisitoare de la fermă, nu? Dar aventurile lui Odiseu sunt toate *reale*. Așa că lucrurile sunt diferite, nu crezi? El chiar întâmpină greutăți ca să ajungă acasă, însă pentru ea totul a fost doar un vis.

I-am aruncat tatălui meu o privire amuzată, dar el se uita fix în paharul cu martini. Filmul ăla a apărut chiar înainte să izbucnească războiul, a spus el gânditor. Cu câteva săptămâni mai devreme, din câte-mi amintesc. Tata lucra la un proiect important în vara aceea, departe de casă, dar tocmai atunci era acasă și ne-a dus pe mine și pe Unchiul Bobby la Loew's Theater, să vedem filmul. Doamne, în zilele alea, când vedeai un film, era cu adevărat o experiență. A fost un spectacol pe scenă cu Judy Garland și Mickey Rooney! Din podea a ieșit o orgă! Și apoi filmul – ei bine, nimeni nu mai văzuse așa ceva.

Micul grup adunat în jurul barului amuțise treptat pe măsură ce el își depăna amintirile. Din când în când obișnuia să ne spună câte o poveste ca asta, mie și fraților mei, câte o anecdotă despre copilăria lui care nu era despre luptă, nu era ținută să construiască un contrast între greutățile Marii Crize și viața ușoară pe care o aveam noi, copiii, acum – ceva despre cercul de prieteni cartofori, deștepți, ai mamei lui sau despre cum tatălui lui îi plăcea să stea pe un scaun lângă radio și să-l asculte pe Jack Benny sau despre sărbătoarea de Thanksgiving petrecută la țară, în casa unei mătuși. Mie, aceste povești îmi erau cele mai dragi, pentru că erau rare; dar, în ceea ce-i privea pe oamenii din salon, astea erau singurele povești pe care el le spunea.

Pentru ei, am realizat dintr-odată, era un bătrân adorabil, plin de povești despre anii '30 și '40, epoca de care ținea muzica ce răsuna din pian, o epocă plină de inteligență, de încredere și de tupeu. Era de parcă el însuși ar fi fost Marea Carte a Cântecelor Americane. Mă străbătea un spasm de emoții întunecate, ceva primitiv, copilăresc. Numai să-l fi cunoscut ei pe adevăratul tata, mă gândeam. Privind în jur la ceilalți, în timp ce-l ascultau pe Tati, la zâmbetul fermecat de pe chipul lui Brendan și al Kseniei și înapoi la chipul lui, relaxat și deschis, înmuiat de puterea amintirilor, un chip atât de diferit de cel pe care-l arăta adesea, cel puțin familiei lui, m-am întrebat brusc dacă nu cumva ar putea exista oameni, străini pe care i-a cunoscut în călătoriile de afaceri, băieți de serviciu din hoteluri, însoțitoare de zbor ori participanți la conferințe cărora el le-a arătat doar acest chip blând și care, prin urmare, ar fi uimiți să-i vadă expresia plină de dispreț pe care noi i-o cunoșteam atât de bine, așa cum noi eram uimiți de cealaltă, mult mai rară, plină de blândețe. Câte fețe avea de fapt tatăl meu, m-am întrebat, și care dintre ele era cea „reală”? Poate că această persoană expansivă și fermecătoare, atât de diferită de bărbatul arțagos și închis în sine pe care, cu doar o lună sau două în urmă, ajunseseră să-l cunoască studenții mei de la cursul despre *Odiseea*, m-am gândit eu cu tristețe, acest domn în vârstă care cânta și care putea fi atât de